

Kuuluuko unkarilais-suomalaista polotusta ja molotusta?

LABÁDI Gizella

1. Unkarin „akateeminen” kielioppi (A magyar nyelv rendszere 1961. Toim. Tompa, József. Akadémiai Kiadó Bp.) luokittelee yhdyssanat seuraavasti:

– lauseessa pitkään ja toistuvasti peräkkäin olleista sanoista syntyneet **epäorgaaniset yhdyssanat**, joiden komponenttien välillä ei ole suoraa syntaktista suhdetta, esim. *egyszeregy* 'kertotaulu', *Miatyánk* 'Isä meidän -rukous', *sohasem* 'ei koskaan' jne.

– **orgaaniset yhdyssanat**, joiden komponentit ovat joko alisteisessa tai rinnasteisessa/parataktisessa suhteessa toisiinsa.

– **alisteiset yhdyssanat**, jotka jakautuvat määrite- ja perusosaan, esim. *hegedűverseny* 'viulukonsertto', *karmester* 'kapellimestari', *másodosztály* 'toinen luokka', *hegymászó* 'vuorikiipeilijä' jne.

– **rinnasteiset/parataktiset yhdyssanat**, jotka jaetaan sanantoin-
toihin, ns. kaksoissanoihin sekä muodoltaan ja merkitykseltään itse-
näisistä sanoista syntyneisiin rinnasteisiin yhdyssanoihin. Viimeksi
mainitut jaetaan pseudokaksoissanoihin, rakenteeltaan hölliin- ja
varsinaisiin rinnasteisiin yhdyssanoihin.

– **sanantoistojen** komponentit voivat olla **muuttumattomia** tai **muutettuja**. Viimeksi mainitut muistuttavat figura etymologica-var-
talonistorakenteita. Ks. esim. *egy-egy* 'muutama', *már-már* 'mil-
tei', *olykor-olykor* 'silloin tällöin', mutta *örökön örökök* 'ikuisiksi
ajoiksi', *réges-régi* 'ikivanha', *egyés-egyedül* 'ypöyksin' jne. Kaikki
vartalontoisintorakenteet eivät kuitenkaan kuulu tähän ryhmään. Ks.
esim. *kérve kér* 'pyytää pyytämällä', *halálnak halálával* 'kuoleman
kuolemalla', *ágról ágra* 'oksalta oksalle', *egyől egyig* 'viimeiseen
asti' jne. Nämä ovat lauseessa syntyneitä vakiintuneita sanaliittoja,
joiden jäsenet eivät ole rinnasteisessa suhteessa toistensa kanssa.

– **kaksoissanat** näyttävät tiettyjen äännekorrelaatioiden määräämiltä kompositioilta. Eräiden tutkijoiden mielestä (Gombocz, Pais, B. Lőrinczy jne.) olisi syytä puhua pikemminkin jakautumisesta kuin yhdistymisestä. Tällä kertaa tuskin tarvitsee ottaa kantaa siihen, millä tavalla kyseiset kaksoissanat ovat syntyneet: olemme kiinnostuneita lopputuloksista, joita voidaan tulkita ja analysoida yhdyssanoina. Kaksoissanojen järjestystä ei voi vaihtaa. Komponentteja on useimmiten kaksi, harvemmin kolme. Suurin osa kaksoissanoista (Irma Sz. Nagyin laskujen mukaan 454) edustaa tyyppiä, jonka komponentit eivät ole itsenäisiä sanoja muodoltaan eivätkä merkitykseltään, joskin toinen komponenteista tuntuu toimivan kanta- tai perusosana. Ks. esim. *cókmók* 'kama', *csipcsup* 'vähäinen, vähäpätöinen', *giling-galang* 'pim-pom (kirkonkellon ääni)' jne.

Toisessa ryhmässä joko ensimmäinen (216 sanaa) tai toinen (225) jäsen voi esiintyä myös itsenäisenä sanana (siis niin muodoltaan kuin myös merkitykseltään itsenäisenä). Ks. esim. *róka-bóka* 'kettu repolainen', *tarkabarka* 'kovin kirjava' sekä *icipici* 'pikkuruinen', *dirmeg-dörmög* 'murisee ja mörisee'.

Kaksoissanoissa on yleensä vain yksi pääpaino (ensimmäisen osan ensimmäisellä tavulla). Painotus tosin voi horjua. Noin puolet niistä ottaa suffiksit jälkiosaan, toiset taas molempiin. Ks. esim. *mendemonda* 'huhu, juoru' : *mendemondák* (PINom), mutta *zireg-zörög* 'kilisee ja kalisee' : *zirgett-zörgött* (Imperf). Käyttö horjuu vain harvoin, ks. esim. *icipici* : *icike-picike*, mutta *icipicit*.

Kaikille kaksoissanoille on tyypillistä, että ne ovat hyvin ilmeikkäitä, tyyliarvoltaan voimakkaita. Riippumatta rakentumistavoistaan niissä toinen jäsen on aina kantaosana, toinen taas tunnelmalisäyksen ja ekspressiivisen sävyn ilmentäjänä. Niille tyypilliset äännekorrelaatiot ovat seuraavat:

$C_1V_- : C_2V_-$, $CV_1^- : CV_2^-$, $V_- : CV_-$, $V_1^- : CV_2^-$, $C_1V_1^- : C_2V_2^-$, harvemmin vokaali- tai tavulisäys. Toisen komponentin alkukonsonanttina esiintyy useimmiten *p-*, *b-*, *m-*, *f-*, *v-*. Niistä *b-*:n osuus on suurin. $V_- : V_-$ esiintyy vain yhdessä ainoassa sanassa: *ice-uca*.

Rytmitään kaksoissanat ovat hyvin tasaisia: tavujen lukumäärä on useimmiten sama molemmissa osissa, poikkeuksia löytyy vain vähän, siksi ääniesteettinen vaikutus on kaikin tavoin myönteinen ja

osuva. Yleensä „kevyempi” (esim. etuvokaalinen tai vähemmän sonorinen) yhdysosa on ensimmäisenä.

Kantaosan (vaikka oletettuun) merkitykseen nähden kokonaisuuden merkitys voi muuttua seuraavasti:

– Verbin ollessa kyseessä toiminta tuntuu vahvistuvan (*ripeg-ropog* ’ritisee ja ropisee’), heikkenevän (*diceg-döcög* ’tallustelee’). Paheksuvakin sävy voi sisältyä merkitykseen (*izeg-mozog* ’liikkua, liikusella sinne tänne’).

– Muutosta voi tulkita diminutiiviseksi, esim. *limb-lomb* ’lehvis-tö(nen)’.

– Tyyliarvo muuttuu melkein aina, yleensä positiiviseen ja familiariseen suuntaan. Niissä leikinlasku, ivakin tuntuu anteeksiannettavalta. Ks. esim. *szipeg-szepeg* ’niiskutella’. (Ks. Sz. Nagy 1986, 415.)

– Osa merkitykseltään ja muodoltaan itsenäisistä sanoista – suurimmalta osin verbeistä – syntyneistä rinnasteisista yhdyssanoista muistuttaa edellä mainittuja kaksoissanoja. Äännesuhteiltaan ne ovat samanlaisia, lisäksi komponenttien merkitykset ovat joko suhteellisen lähellä toisiaan tai ne jollakin tavalla täydentävät toisensa. Niitä nimitetään **pseudokaksoissoiksi**. Ks. esim. *szöröstül-böröstül* ’kynsineen karvoineen’, *recseg-ropog* ’ritisee ja ratisee’, *süg-büg* ’kutisee ja mutisee’, *csörög-morog* ’römisee ja mörisee’ jne. Kokonaisuuden merkitys ei ole kovin erikoistunut, mutta voimakas emfaattisuus – usein leikkisyys – on luonteenomaista niille.

Tärkeinä eroina mainittakoon, että näiden yhdyssanojen molemmat jäsenet ovat pääpainollisia, ja ne ottavat päätteet molempiin jäseniinsä. Ks. esim. *süg-büg* : *sügott-bügott*.

– Seuraavan ryhmän ns. **rakenteeltaan höllät rinnasteiset yhdyssanat** sijoittuvat pseudokaksoissanojen ja varsinaisten rinnasteisten yhdyssanojen välimaihin. Ne ovat vailla yllä esitettyjä äännekorrelaatioita, mutta rytmillisuus ja tietty äänneharmonia ovat tyyppillisiä niillekin. Molempien yhdysosien ensimmäinen tavu on pääpainollinen. Komponenttien merkitykset voivat olla jollakin tavoin vastakkaisia. Muissa tapauksissa yhdysosien merkitykset ovat joko rinnakkaisia tai aika- tai paikkasuhteisiin nähden kosketuksissa toisiinsa. Synonyymien yhdistyttyä merkitys ei muutu kovin paljon, mutta kokonaisuuden tyyliarvo nousee. Ks. esim. *híres* ’kuuluisa’ +

neves 'nimekäs' = *híres-neves* 'maineikas, kuuluisa'. Komponenttien merkitysten ollessa kaukana toisistaan tai niiden ollessa toistensa vastakohtina kokonaisuudella voi olla hyvinkin erikoistunut, usein yhteenvedontapainen merkitys. Ks. esim. *ország* 'maa' + *világ* 'maailma' < 'valo' = *ország-világ* 'koko maailma, koko yhteisö, kaikki ihmiset'; *él* 'elää' + *hal* 'kuolla' = *él-hal* vmiért 'olla silmitömästi ihastunut jhk/jkh'. Vastoin pseudokaksois sanojen ryhmää näissä yhdyssanoissa esiintyy harvemmin leikillisyyttä. Muutama poikkeus silti löytyy. Ks. esim. *ötöl-hatol* 'kiertää ja kaartaa', *sülveföve* 'alinomaa, aina', *tenyeres-talpas* 'roteva'.

Tästä ryhmästä löytyy melko runsaasti samalla sijapäättellä varustettujen substantiivien yhdistymisen tietä syntyneitä adverbinarvoisia yhdyssanoja. Ks. esim. *tűzzel-vassal* 'kaikin mahdollisin keinoin', *tűzön-vízen át* 'läpi vaikka harmaan kiven < läpi tulen ja veden'.

Myös erilaisten lippujen nimet kuuluvat tähän ryhmään, esim. *kék-fehér* 'sini-valkoinen', *piros-fehér-zöld* 'puna-valko-vihreä' jne.

Sikäli kun rakenteeltaan hölliin rinnasteisiin yhdyssanoihin voi lisätä suffikseja, ne lisätään molempiin yhdysosiin, esim. *él-hal* : *élt-halt a csokoládéért* 'hän oli perso suklaalle'. Poikkeuksiakin löytyy, esim. *csúszómászonak tartották* 'häntä pidettiin luikertelijana'. (Mainittakoon toinen *csúszómászó*-sana. Se on varsinainen rinnasteinen yhdyssana, jonka merkitys on 'matelija'.) Tyypin *tűzzel-vassal* ei voi saada suffikseja todella erikoista tilannetta lukuunottamatta, esim. *tűzzel-vassal-t kiabáltak mindenütt* 'huudettiin kaikkialla: „tulella ja miekalla”'. Muutama on suffiksikäytöltään horjuva, esim. *boldog-boldogtalannal* tai *boldoggal-boldogtalannal* 'kaikkien kanssa = niin onnellisen kuin myös onnettoman kanssa'.

– Varsinaisten rinnasteisten yhdyssanojen komponentit ovat jo täydellisesti yhteensulautuneet, useimmiten ne kirjoitetaankin yhteen. Suffiksit liitetään jälkimmäiseen jäseneen. Pääpaino on ensimmäisen jäsenen ensimmäisellä tavulla. Komponenttien merkitykset ovat useimmiten melko lähellä toisiaan. Ks. esim. *odakinn/odakünn* 'ulkona', *dúsgazdag* 'upperikas', *árvíz* 'tulva' jne. Harvemmin niitä voidaan hahmottaa toistensa vastakohtaksi, esim. *jöttment* 'irtolainen = tullut + mennyt'. Joskus ne ovat merkitysten aika- tai paikkasuhteisiin nähden kosketuksissa toisiinsa, esim. *maholnap* 'pian, minä päivänä tahansa = tänään + huomenna'.

Kokonaisuudella voi olla komponenttien merkityksistä täysin eroava, erikoistunut merkitys, esim. *hányaveti* 'leuhka, ylimielinen' ('viskata' ja 'heittää' verbeistä); *szemfüles* 'tarkkavainuinen = silmäinen + korvainen'.

Raja pseudokaksoissanojen ja rakenteeltaan höllien sekä rakenteeltaan selvästi lujempien varsinaisten rinnasteisten yhdyssanojen välillä on häilyvä. Löytyy sellaisiakin rinnastuksia, jotka tietyllä päätteellä varustettuina tai tiettyyn sanaluokkaan kuuluvana edustavat rakenteeltaan hölliä rinnasteisia yhdyssanoja, toisella päätteellä varustettuina tai toiseen sanaluokkaan kuuluvana taas niitä on pidettävä varsinaisina rinnasteisina yhdyssanoina, esim. *Ott járnakkelnek* 'siellä ne kuljeskelevat', mutta *rengeteg a járókelő* 'jalankulkijoita on hirvittävästi'. Samoin *szántó-vető* (partis.), mutta *szántóvető* (subst.) verbeinä 'kyntää' ja 'kylvää'. Merkitys- ja painotussuhteiden sekä oikeinkirjoituksen huomioon ottamisen lisäksi suffiksaation tarkistus auttaa paljon, joskin jopa selvästi jäsenyvissä rinnasteisyhdistyksissä suffiksi voidaan liittää vain jälkikomponenttiin, esim. *szem-szájnak ingere* 'silmän ja suun houkutus', mutta *szeme-szája tátva maradt* 'hänen silmänsä ja suunsa jäivät sepposen selälleen'.

2. Yhdyssanojen luokittelu näyttää olevan samanlainen myös suomen kielentutkimuksessa. Jako on tehty kopulatiivisiin tai **rinnasteisiin** tai parataktisiin ja determinatiivisiin tai **alisteisiin** yhdyssanoihin. (Ks. Penttilä 1963; Itkonen 1966; Hakulinen 1979; Vesikansa 1989 jne.) Myöskään Pauli Saukkosen ryhmittely **summatii-visiin**, **iteratiivisiin** ja **determinatiivisiin** tyypeihin ei eroa kovin paljon tästä perinteisestä käsityksestä. (Ks. Saukkonen 1973.)

2.1. Valtaosa suomen kielen yhdyssanoista on alisteisia. Niissä ensimmäinen osa määrittää toista. Alisteisen yhdyssanan ensimmäistä osaa sanotaan yhdyssanan määriteosaksi ja toista perusosaksi. Alistaiset yhdyssanat ovat olleet enemmän huomion keskipisteinä, tosin muutama erikoistyyppinen – yleensä rinnasteinen – yhdyssana on tullut aina mainituksi. Esim. Hakulinen mainitsee „ainakin kantasuomeen palautuvan, mutta suomessa nykyisin ainoalaatuisen substantiivin maailma, joka edustaa semanttisesti kiintoisaa yhdyännäislajia.” (Hakulinen 1979, 384.) Lisäksi alkusointu-

fraseologiaa käsitellessään (id. 486–495) hän kiinnittää huomiota *hujan hajan, kipun kapin* jne. -tyyppisiin kaksoisadverbeihin, siis elvästi rinnasteisiin „rakenteisiin”, joita muut nimittävät suoraan yhdyssanoiksi. (Vrt. Itkonen 1966, 241.) Penttiläkin toteaa, „ettei ole aivan harvinaista, että kiinteät asyndeettiset saneliitot (sic!) ovat tiivistyneet siinä määrin, että niistä on syntynyt yhdyssaneita, esim. *alunperin, edestakaisin, jolloinkulloin, jompikumpi, jotenkuten, ylösalaisin*.” (Penttilä 1963, 566.) Ikolakin kertoo vain lyhyesti rinnasteisista yhdyssanoista, „joiden osista kumpikaan ei määritä toista, esim. sanoissa suomalais-ruotsalainen ja kanttoriurkuri osat ovat keskenään rinnasteiset.” (Ikola 1986, 104.)

Siitä on oltu kautta aikain samaa mieltä, että **rinnasteiset yhdys-sanat** edustavat vanhinta tyyppiä. (Ks. Pais 1951, 153; Itkonen 1966, 235; Hakulinen 1979, 384; Vesikansa 1989, 214). Aika ajoin on puhuttu parallelismista unkarille ja muille suomalais-ugrilaisille kielille tyypillisenä ominaisuutena. (Ks. Paisin viittaus Ernst Lewyn teokseen *Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbindung*, 1911; Karácsony [1939] 1985, 207–214, 253; Rapola 1961, 67–90; Papp 1964, 130; Pulkkinen 1966a, 13; Kalliokoski 1990, 189.) Joskus on menty liiankin pitkälle asiassa. Lewyn mukaan sen avulla ilmaistaan ulkomaailman faktisuutta kahdesta kohdasta käsin. Se luo selvän ja rauhallisen sävyn kielelle, mutta muita kieliä puhuville se voi tuntua raskaalta lörpöttelyltä. Samoin nyttemmin Karácsonyin uudelleen lämmitetyt ajatukset unkarin kielelle ja unkarilaisten ajattelutavoille luonteenomaisesta rinnastuksesta johtavat liioittelunsa vuoksi harhapoluille. (Ks. Kádár 1994.)

Mainittakoon, että unkarilaisten ja muiden suomalais-ugrilaisien kielten rinnasteisyhdistysten, esim. kaksoissanon tai pseudokaksoissanon sekä rakenteeltaan höllien rinnasteisten yhdyssanon jne. vastineita löytyy muistakin kielistä. Ks. esim. engl. *chitchat* ’rupattelu’, *titbit* ’herkkupala’, *hurly-burly* ’sekamelska, meteli’, *hurdy-gurdy* ’kampiluuttu, posetiivi’, *pell-mell* ’suinpäin, mullin mallin, päätä pahkaa’, *nitwit* ’pölkkypää, ääliö’ jne.; ruots. *bing-bång* ’pim pom (kirkonkellon ääni)’, *en våt sko tasslar-passtrar* ’kenkä käydes tissaa, tassaa’, *virrvarr* ’sekamelska’, *villervalla* ’sekasorto, kaaos’ jne.

2.2. Vertailua vaikeuttaa se, että raja yhdyssanan ja sanaliiton välillä on monessa kohdin epämääräinen, usein häilyvä. Rajanvetoa auttaa painotuksen tarkkailu, vaikka sekin voi horjua. Tietenkin on kiinnitettävä huomiota suffiksaatioon ja merkitykseen. Yhdyssanan ollessa kyseessä merkitys ei ole yhdysosien merkitysten summa, vaan sanaliiton merkityksestä jollain tavalla eroava, vakiintunut merkitys. Varsinaisten rinnasteisten yhdyssanojen tapauksessa merkityksenmuutos tuntuu olevan laajenemista yleisempään suuntaan. (Vrt. Hadrovics 1992, 112.) Höllempien rinnastusmuotojen yhteydessä merkityksenmuutos näyttää olevan vähäisempi: uutta informaatiota ei saada kovin paljon, mutta tyyliarvo saattaa muuttua merkittävästi. (Asiasta ks. lisäksi Kalliokoski 1990, 180–195.)

Mainittakoon Itkosen rajanveto sanaliiton, liittosanan (jukstapositum) ja yhdyssanan välillä: „Liittosana – esim. *suin päin, nurin narin* – on vakiintunut sanaliitto, joka vastaa merkitykseltään yksinäistä sanaa, mutta jonka alkuperäisen muotonsa, merkityksensä ja funktionensa säilyttäneet jäsenet voidaan vielä tajuta itsenäisiksi.” Hän viittaa unkarin „ns. hölliin sanayhdistyksiin” – esim. *fúr-farag* ’nikkaroida < porata + veistää’, *út-ver* ’säälimättömästi hakata < lyödä + piestä’ –, mutta *putipuhdas*-tyyppiä hän luokittelee determinatiivisiin eli alisteisiin yhdyssanoihin (Itkonen 1966, 236–242).

Tutkiessaan asyndeettista rinnastusta suomen kielessä myös Pulkkinen katsoo *perinpohjin*, *suinpäin*-ilmaukset pikemminkin sanaliitoiksi kuin yhdyssanoiksi. Hän jättää sivuun puheenparret, joissa vain toinen komponentti on varsinainen sana ja toinen sen jonkinlainen muunnos – esim. *kiluiheen kaluiheen, nurin narin* – puhumattakaan sentapaisista ilmauksista kuin *hujan hajan, mullin mallin* (Pulkkinen 1966a, 13–14). Tarkkaa rajaa hänkään ei pysty vetämään. Esim. mainitessaan *suin päin* -tyypin hän myöntää, että „sen näkee väliin myös yhteen kirjoitettuna, mikä osoittaa ilmauksen komponenttien kiinteää yhteenkuuluvuutta, ettei kielitaju yhdistä sanontaa enää selvästi substantiiveihin *suu* ja *pää*” (id. 79). Pulkkinen korostaa muita voimakkaammin alliteraation lisäksi muitakin äänneasun yhteensointumahdollisuuksia syventymättä kuitenkin yksityiskohtiin. Hän on mukauttanut „instruktiivirinnastusten kaavaan” sellaisiakin ilmauksia, jotka hänen mielestään alkuaan ovat olleet yhdyssanoja, esim. *mielin kielin* < *mielinkielin*, *alun perin* < *alunperin* jne. (Esitettäköön huomautus Penttilän yllä mai-

nitun toteamuksen lisäksi siitä, että unkarilaisten kielentutkijoiden silmissä ne voisivat olla varsinaisia kaksoisanoja. Sikäli kun he nojautuisivat Pulkkisen argumentaatioon.)

2.3. Alkusointufraseologiaa käsitellessään Hakulinen (SKRK 1979, 486–495) puhuu lauseparsista, alkusointuyhdyssanoista, vartalontoistorakenteista, alkusointusanapareista ja kaksoisadverbeista, joissa „ainoana koossa pitävänä voimana toimii alkusointu. Sen voidaan sanoa kuuluvan suorastaan kieltä luoviin tekijöihin.” Tietenkin hän on tietoinen siitä, että „alkusointufraasit eivät ole mikään erikoissuomalainen ilmiö... jopa muinaislatinan kansankielestä löytyy alliteroivia (ja asyndeettisiä) kaksoisilmauksia kuin *felix faustus*, *fors fortuna*, *oro obsecro*, jotka tarkoin muistuttavat sm. sanontoja *perin pohjin*, *syyttä suotta*, *töin tuskin* jne. Palautetaan mieleen nämä Hakulisen asettamat ryhmät:

a) *Aatamin aikainen*, heittää henkensä, ei ole huolta huomisesta, ei henkeä helmeäkään, tuulta ja tyventä;

b) *ammonaikainen*, *kovakorvainen*, *vitivalkoinen* jne. eli „alkusointufraaseihin rinnastettavat, oikeastaan vain ortografiansa vuoksi niistä erotettavat alkusointuyhdyssanat”;

c) vartalontoistorakenteet kuten *aika ajoin*, *sanalla sanoen*, *vähä vähältä* sekä sellaiset interrogatiivipronominien ja -adverbien ym. indefiniittiset käyttötavat kuin *kuka telee niin*, *kuka näin*; *milloin sinne*, *milloin tänne*;

d) alkusointuparit, joiden ensi osana on redupliktiivinen, pääsanaansa alkuäänteitä deskriptiivisenomaisesti toistava vahvikeadverbi (Ikola: vahvikepartikkeli), esim. *puti-puhdas*, *supi-suomalainen*, *täpö-täysi*;

e) edelliseen ryhmään läheisesti liittyvät kaksoisadverbit, joissa konsonanttisen alkusoinnun lisäksi esiintyy eräänlaista vokaalien – korkean ja matalan – vastakohtaisuudelle rakentuvaa sisäsointua, esim. *hujan hajan*, *kipin kapin*, *sikin sokin*, *huiskin haiskin* jne. Vastaavanlaisia rakenteita on harvoin nomineissa, ks. esim. *himpamp-pu*, *kiluiheen kaluiheen*, *pipit ja papit* jne.

Ollessaan muilla asioilla Hakulinen ei kiinnitä huomiota siihen, ovatko kyseiset lauseparret, alkusointuyhdyssanat jne. alisteisia tai rinnasteisia yhdistyksiä. Siksi osa Hakulisen tarjoamista näytteistä

on poistettava rinnasteisten yhdyssanojen tai niitä lähellä olevien va-
kiintuneiden rinnasteisten sanaliittojen (paratagmojen) joukosta.

Hakulisen esimerkeistä *auta armias!* -tyyppi on lause, ja niitä on vähän. *On omiaan*-tyypissä nähdään predikaatti ja predikaatintäyte. *Heittää henkensä, keskellä kaiken, hiiren hiljaisuus* jne. ovat erilaisia alisteisia sanaliittoja tai -rakenteita, joiden jäsenistä toinen on pääsana, toinen taas määritteenä. Jäsenten suhde on alisteinen, ja sellaisia löytyy paljon. Niitä voi kerätä muistakin Hakulisen asettamista ryhmistä, esim. *pyytää pyytämällä* – c) ryhmä, *apposen alasti* – b) ryhmä, *aika ajoin, vähä vähältä* – c) ryhmä on käytettävissä status-lauseenvastikkeena. *Jopa nyt jotakin* -tyypistä voidaan analysoida irrallaan oleva lisäke.

Jäljelle jäänyt joukko – eri ryhmistä – on laajennettava muilla selvästi tänne kuuluvilla rinnasteisilmauksilla. Esim. a) ryhmään lisätään *kynsin hampain, hädin tuskin* jne. (vrt. *luineen lihoineen, töin tuskin*) sekä *hyörien pyörien* tai *hyörii ja pyörii, ähisee ja puhisee, helähtää ja kilahtaa* jne. -tyypit. Perustelumme: nekin sointuvat äänteellisesti keskenään, joskin eri tavalla. Lisäksi komponenttien merkitykset ovat joko antonyymi- tai synonyymiyhteydessä tai muulla tavoin kosketuksessa toisiinsa. Mainitakoon, että *vinkuu ja sytkii* jne. on jätetty useimmiten sivuun tai niitä on tutkittu melkein vain tyyliopin puitteissa.

e) ryhmään lisätään samoin perustein *hullerin pallerin, hyrskyn myrskyn, hissun kissun, hölynpöly, hölökyt kölökyt, satikuti, suti puti* jne. (vrt. *nipin napin*).

Suurimmalta osin alisteisia yhdyssanoja sisältävästä b) ryhmästä otetaan *huithaatturi, vitivalkoinen* jne. uudelleen analysoitavaksi. Samoin käy kokonaisuudelle d) ryhmälle (*täpötäysi, supisuomalainen, upouusi* jne.). Nämä on luokiteltu – yksimielisesti – alisteisiin yhdyssanoihin. Asian laita onkin näin, mitä tulee niiden alkuperään tai yhdyssosien ja niiden suhteen mahdolliseen funktionaaliseen tulkintaan. Sanoihin sisältyvä äänteellinen leikkittely sallii verrata näitäkin sanoja yllä mainittuihin *mullin mallin, hissun kissun* sekä *suin päin* -tyyppisiin rinnasteisyhdistyksiin. Vastineita löytyy muistakin kielistä, esim. engl. *tiptop* 'huippuluokan, priima...', *crisscross* 'risti(kko), verkko... ristiin rastiin' jne.; ruots. *virrvarr* 'sekamelska', *villervalla* 'sekasorto, kaos' jne. Ks. myös unk. *fogyton-fogy, nőttön-nő, örökkön-örökké, véges-végig, végestelen-végig,*

egyed-egyedül, köröskörül, telistele jne. Näitä unkarin figura etymologica -tyyppisiä eli vartalontoistorakenteita muistuttavia yhdistyksiä on pidetty kauan – kielihistoriallisiin seikkoihin viitaten – alisteisina yhdyssanoina. Nytemmin korostetaan synkronista näkökulmaa ja siihen liittyen muototekijöitä. Siihen nojaten voi todeta, että *-ton, -tön, -s, -stelen...* päätteellä varustetut alkukomponentit kyseisine merkitys- ja funktio-ominaisuuksineen eivät ole sanaston itsenäisiä jäseniä. Mahdolliset päätteetkin liitetään aina vain toiseen yhdysosaan. Nämä *fogyton-fogy, körös-körül* jne. ovat lähellä sekä varsinaisia- että pseudokaksoissanoja, kuten *lassan-lassan* 'vähitellen, asteittain', *már-már* 'melkein, lähes, miltei', *legeslegszebb* 'kaikkein kaunein' jne. Kokonaisuuden merkitys ei ole kovin erikoistunut, vaan se on suhteellisen lähellä toistuvan komponentin merkitystä.

Kuvaa on laajennettava myös suomen osalta. Pulkkinen huomauttaa *upouusi, uusi uutukainen* -tyypin ja sanan toistamisen sekä fraaseiksikiteytyneiden asyndeettisten adjektiiviparatagmojen läheisyydestä. Vrt. *koreaa kaunistaa, suuri summaton, suuton sanaton, säättö määrätty, uupunut voipunut, vakoina rauhoina, päätöntä perätöntä* sekä *oma omituinen, pitkä pituinen* jne. (Pulkkinen 1966a, 176–177).

2.4. Rapolan, Ravilan, Pulkkisen (ja monien muiden) käsittelemät asyndeettiset ja polysyndeettiset paratagmat asetetaan vastakkain. Näin voidaan huomata yhtymäkohdat. Vrt. *kiertäen kaartaen, kierrellen kaarrellen – kiertää ja kartaa, ei kotia ei kontua – menetti kotinsa ja kontunsa, hyöriä pyöriä – hyörii ja pyörii, meni kipisten kapisten – kipisi ja kapisi, mailla mannuilla – maat ja mannut, väen voimin – väellä ja voimalla, sirkkansa-sorkkansa – sirkat ja sorkat, kiljuen parkuen (Lönnrot: kirkuin parkuin) – meri ja metsä eivät kiru eivätkä paru, ähkien puhkuen – ähisee ja puhisee, mene tiedä – mene ja tiedä* jne.

Paratagmat voidaan jakaa kahteen ryhmään: äänteellisesti voimakkaasti yhteensointuviin ja sellaisiin, jotka ovat rinnastussuhteessa enemmänkin merkitystensä kautta, esim. *pimpotellen pompotel-len* tai *eläen palaen*. Rinnastukselle luonteenomainen kongruenssi johtaa miltei poikkeuksetta jonkinasteiseen soinnutteluun ja tasaiseen rytmiin. Mitä todennäköisimmin pitäisi puhua tietynlaisesta

järjestyspakosta, minkä johdosta näiden paratagmojen syntyessä myös äänteellinen yhteenkuuluvuus on ollut valintakriteeri. Ks. lisäksi Pulkkisen toteamukset (id. 150–155) asyndeettisista suomalaisista fraaseista, siis fraasien usein kauas loitonneesta merkityksestä, rinnastettujen käsitteiden samantapaisuudesta, painotuksesta, äänneasultaan toisiaan muistuttavista tai alkusoinnun sitomista sanoista sekä siitä (muistakin kielistä todistettavasta) säännöstä, että raskaammat sanayksiköt ovat kevyempien jäljessä.

Yllä mainittujen paratagmojen ensimmäinen ryhmä – *riistäen raastaen, ummet lammet* jne. – vastaa unkarilaisia pseudokaksois sanoja. Vrt. *für-farag, szöröstül bõröstül* jne. Toinen ryhmä taas – *yötä päivää, hyvänsä pahansa* jne. – vastaa unkarilaisia rakenteeltaan höllä rinnasteisia yhdyssanoja. Vrt. *éjjel-nappal, jóban-rosszban* jne.

2.5. Voidakseen nähdä rinnasteisten yhdistysten koko kentän kannattaa verrata näitä paratagmoja eräisiin koloratiivirakenteisiin, esim. *nauraa rääkättää, juosta luuhotteli, kävi laahusti* jne. (Sivula 1989, 169–175). Koloratiivirakenteet koostuvat symmetrisistä verbeistä, jotka ilmaisevat olemisen tai tekemisen laatua tai tapaa. Koloratiivirakenteita lähellä oleviksi sanotaan *ja*-konjunktion yhdistämiä verbipareja kuten esim. *kiehua ja porista, kihisee ja kiehuu* jne., joissa verbien järjestys voi olla yhtä hyvin päinvastainenkin (Sivula id. 171–176). Mainittakoon, että Unkarissa Hadrovics kehottaa *nukkua kuorsata, puhua änkyttää* -tyyppisiä koloratiivirakenteita vastaavien unkarilaisten *hortyogva alszik, dadogva beszél* -rakenteiden gerundiosan uudelleenarviointiin (Hadrovics 1992, 392). Hän korostaa gerundikomponenttien verbiluonnetta.

Verbeistä tai verbistä + infinitiivistä koostuvien koloratiivirakenteiden, unkarissa gerundi + verbi -rakenteiden komponenttien symmetrisyys, niiden enemmän tai vähemmän mahdollinen paikanvaihto sekä niiden ilmaisemien tekemisten samanaikaisuus antanee etsiä rinnasteisiakin piirteitä näiden rakenteiden luonteesta unohtamatta, että niitä pidetään nykyään alisteisina – eikä syyttä. Rakenteiden monipuolinen tarkkailu luo valoa siihen, että kun äänteelliset ja morfologiset seikat eivät tue komponenttien mahdollista rinnasteista suhdetta (vrt. *nauraa hörähti*), se höllääntyy ja muuttuu, sitten vakiintuu uudenaikaisena. Jäsenten rytmillinen tasapaino ja äänteellinen

vastaavuus puuttuvat, jäsenten merkitykset eivät ole toistensa synonyymejä eivätkä antonyymejä eivätkä paikka- tai aikasuhteittensa määräämässä loogisessa yhteydessä toistensa kanssa. Näin ollen uutta kokoavaa merkitystä ei synny. Toisen komponentin merkitystä voidaan pitää jopa toisen alaisena, esim. *itkee nyhkyttää* – nyhkytys on eräänlaista itkemistä. Vrt. unk. *hüppögve sír*. kyseessä on todella olemisen tai tekemisen laatu tai tapa. Vrt. *nauraa hohottaa* ~ unk. *hahotázva nevet, laukata kopista* ~ *dobogva üget* jne.

Rakenteiden analyysi auttaa rajanvedossa. Koloratiivirakenteet sekä *itkee ja nyhkyttää* ~ unk. *sír, zokog* -tyyppiset verbiparit – ikään kuin negatiivisina esimerkkeinä – pakottavat tutkimaan äännekorrelaatioita, painotussuhteita, tavujen lukua, rytmiä, komponenttien mahdollista tai juuri mahdotonta paikanvaihdosta, komponenttien ja kokonaisuuden merkityssuhteita sekä tyyliarvoa ja käytökenttää.

Summa summarum: on syytä todeta, että rinnastussuhdetta ja rinnasteisia yhdyssanoja voidaan tutkia samasta näkökulmasta niin unkarissa kuin suomessakin (puhumattakaan siitä, että vastineita löytyy esim. indoeurooppalaisistakin kielistä, mikä oikeuttaisi tutkimuksen laajentamisen kielten universaaleja kohti).

3. Unkarin varsinaisille- ja pseudokaksoissoisanoille sekä lukuisille rakenteeltaan höllille rinnasteisille yhdyssanoille ovat tietyt äännekorrelaatiot tyypillisiä. Mm. siksi yhdysosien paikanvaihdos on mahdotonta. (Poikkeuksia löytyy jonkin verran modernin ajan kirjallisuudesta: kirjailijat ovat keksineet uusia äännevastaavuuksia tai jättäneet huomioon ottamatta vanhoja.) komponenttien tavumäärä on melkein aina sama. Painotus on horjuva, mutta komponentit kuuluvat samaan puhetahtiin.

3.1. Äännekorrelaatioita yllä mainittuine – unkaria muistuttavine – rytmipiirteineen löytyy myös suomen osalta. Suomessa tutkijat ovat keskittyneet alkusointuun ja sen yhteydessä mahdollisesti esiintyviin vokaalivastaavuuksiin. Esim. *vitivalkoinen, vihoviimeinen, supisuomalainen* -tyypin yhteydessä onkin syytä korostaa alkusoin-

nun merkitystä. Muissa tapauksissa on oikeutetumpi puhua vokaali-erosta merkitystä ja affektiivisuutta korostavana voimana. Ks. unkarin varsinaisten kaksoissanojen muita suomalaisia vastineita. Ne eroavat ainoastaan vokaaliltaan. Esim. *kipin kapin, nipin napin, tillin tallin, pipit ja papit, kiluineen kaluineen, kimpsut ja kampsut, hujan hajan, mukkeliis makkeliis, mullin mallin, nurin narin, sikin sokin, vinksin vonksin, nipin napin, huiskin haiskin, niukin naukin, tuimenia taimenia, liirum laarum* jne. Vrt. unk. *gizgaz, dirib-darab, dibdáb, billeg-ballag, hebeg-habog, tillárom-tallárom, tingli-tangli, giling-galang, csihöl-csahol, csipp-csepp, bicebóca, szipeg-szepeg, zimmeg-zümmög, zireg-zörög, dirmeg-dörmög, zing-zong, limb-lomb, lig-lóg, hepehupa, hercehurca* jne.

Alkusoinnun merkitys kasvaa, samalla vokaalivastaavuuden ja pienessä määrin myös rytmiseikkojen painoarvo vähenee unkarin pseudokaksoissajoja ja eräitä rakenteeltaan hölliä rinnasteisia yhdysanoja vastaavien suomen asyndeettisten ja polysyndeettisten paratagmojen ja niitä lähellä oleviksi määriteltyjen sanaparien joukossa. Ks. esim. *suuton sanaton, syyttä suotta, töin tuskin, mielin määrin, kuitenkin kaikitenkin, kurjen kärjen, kynttä kannta, mutta ristiin rastiin, sirkkansa sorkkansa, tieten taiten, kiertäen kaartaen, kuurten kaarten, niitä näitä* jne. Näyttää siltä, että mitä pidemmälle komponenttien yhteenkuuluvuus on kehittynyt ja mitä enemmän emfaattisuutta, affektiivisuutta näiltä kompositioilta odotetaan, sitä tärkeämmiksi äännekorrelaatiot tulevat. Ks. onomatopoeettisista- tai deskriptiivisistä verbeistä tai niiden nominijohdannaisista rakentuvat ainoastaan vokaaliltaan eroavat rinnasteisyhdistykset. Komponentit ovat yksikseenkin sanaston merkitykseltään ja muodoltaan itsenäisiä jäseniä. Lisäksi ne ovat samaan sarjaan kuuluvia synonyymejä, esim. *sihisee-suhisee*-sarjasta *sihisee-sohisee-suhisee-sähisee*. Sarjan jäsenet ilmaisevat erilaisia merkitysvivahteita, esim. intensiteettieroja. Yllä mainituissa kompositioissa ne ovat tiiviissä yhteydessä toistensa kanssa. Yhteys merkitsee eroa ja samankaltaisuuden yhteenkuuluvuutta. Käyttämällä rinnakkain – parina – toisistaan määrätyltä kannalta eroavat, samalla toisiaan samalta kannalta muistuttavat verbit, todellisuutta kuvataan dynaamisesti, ikään kuin liikkeessä. Kompositioiden jännitys johtuu toisaalta siitä, että yhdysosia voidaan pitää toistensa vastakohtina, toisaalta siitä, että niiden takana – assosiaatioiden tasolla – sarjan puuttuvatkin jä-

senet vaikuttavat. Tietysti yhteinen merkityspohja vähentää jonkin verran toisen – yleensä ensimmäisen – jäsenen voimaa, mutta sen johdosta komposition syntyvä merkitys kasvaa enemmän kokonaisuutta ilmeisevaksi. Näiden rinnasteisyhdistysten tyyliarvo on hyvin korkea. Mitä tulee vertailumahdollisuuksiin, nämä kompositiot ovat unkarin varsinaisten- ja pseudokaksoissanujen välimailla. Ks. esim. *puut nitisevät ja natischevat tuulessa – lattialankut nirisevät ja narisevat – viikate ripisi ja rapisi – ongenvapa vipajaa ja vapajaa – katto ritisi, ratisi – nainen liperteli ja laperteli – päässäni niksaa ja naksaa – nikutteli ja nakutteli pärekattoa – takoa nikuttaa ja nakuttaa – kuuli kummallisia tissuttavia ja tassuttavia askeleita – joutavaa livertelyä ja lavertelua – siellä hissii hassii nurkissa – ne kilkuttavat kalkuttavat – muurahaispesä kihisee ja kuhisee – veturi pihisee ja puhisee – jää ritisee ja rutisee – käärme sihisee ja suhisee – kävi sipinää ja supinaa – kisälli kikatteli, kukatteli – tuuli vinkuu ja vonkuu – piti pinnistellä ja ponnistella – hän hihitti ja hohotti – aarnikotka ilman alla liiteleikse, laateleikse – vesi kiehuu ja kouhuu – kissa miukuu ja maukuu – hän heippui ja hoippui – viuhkaa ja vauhkaa kuin tuuli hevosen hännässä – lyijyä puikkaa, paukkaa – nuljaten, naljaten – se murmatti, marmatti – virvaliekki yksin yössä vilkehtevi, välkehtevi – hän myrиси ja mörиси – hän myskysi, mäskäsi – ukko hönisee ja honisee – ukko hehetteli ja hohotteli – siellä vedessä losahteli ja läsähteli, posahteli ja pösähteli jne.*

Useimmissa kompositioissa ensimmäinen jäsen sisältää vähemmän soinnikkaan vokaalin. Näin vastakohtaisuudet ovat suomen osalta: *i-a, i-ä, i-o, y-ä, y-ö, u-a, e-a, o-ä, ii-aa* jne., unkarin osalta *i-a, i-o, i-e, i-ö*. Kun kyseessä on soinnikkuudeltaan samanlaiset vokaalit, ero rakentuu joko etuvokaali-takavokaali- tai illabiaali-labiaali-vastakohtaisuudelle, siis niin suomen kuin unkarinkin osalta *e (ë)-o* ja vain unkarin osalta *i-ü, ë-ö*.

(Mielenkiintoisuutensa ja niihin sisältyvien tutkimusperspektiivien vuoksi mainittakoon muutama esimerkki muistakin (indoeurooppalaisista kielistä. Ks. ruots. *tissla- och tassla-* 'kuiskailla, sipistä ja supista' > subst. *tissel och tassel – titt och tatt* 'alinomaa, jatkuvasti' – *spritta sprattle-* 'sätkytellä' – *virrvarr* 'sekasorto' – *villervalla* 'sekasorto, kaaos' – *tiptop* 'mainio, priima' – *bingbång* (kellon ääni) jne.; engl. *chitchat* 'rupattelu', *chiffchaff* 'tiltalti' – *tittle-tattle* 'juoru' – *knick-knack/nick-nack* 'hely, korukapine, pikku

esine' – *niddle-noddle* 'nuokkuva, nuokkua, nyökkäillä' – *nid-nod* 'nuokuskella' – *crisscross* 'risti... ristiin rastiin' – *riprap* 'kiviheitoke' jne.)

3.2. Unkarin varsinaisten- ja pseudokaksoissanojen ja eräiden rakenteeltaan höllien rinnasteisten yhdyssanojen muut ryhmät rakentuvat joko alkukonsonanttien erilaisille korrelaatioille tai vokaali- ja konsonanttien erilaisille korrelaatioille tai vokaali- ja konsonanttialun vastakohtaisuudelle. Myös vokaalikorrelaatio voi täydentää kuviot. Asian laita on samoin myös suomessa, joskin suomen osalta näissä tapauksissa vokaalien sisäsointu näyttää olevan luonnollisempi. Unkarissa $C_1V : C_2V$ ja $V- : CV-$ tyyppien toteutuessa *p, b, m, f, v* näyttelevät suurta osaa (kompositioiden toisen jäsenen alkukonsonanttina). Niistä *b:n* osuus on suurin. Ks. muutama esim. varsinaisista kaksoissanoista: *csiga-biga, cinege-binege, csecse-becse, csere-bere > csereberél, gyöngyöm-böngyöm, csörög-morog, surrog-burrog, csonka-bonka, tarka-barka, cica-mica, tutyimutyi, cók-mók, fülemüle, locs-pocs, lárifári, terefere, csihi-puhi, csetepaté, serteperte, illeg-billeg, irgum-burgum, egyedembegyedem, ingó-bingó, ugra-bugra, Andi-Bandi, átabotában, ákombákom, ici-pici, irul-pirul, etye-petye, irinyó-pirinyó, ireg-forog, irka-firka, ityeg-fityeg, inci-finci, igyorog-vigyorog, izeg-mozog, ógmóg* jne.

Ks. muutama esimerkki pseudokaksoissanoista, jotka ovat yleensä verbejä: *ront-bont, hetyke-betyke, derüre-borúra, sűg-bűg, szánbán, szőröstűl-bőröstűl, cseng-peng, csapot-papot, csattog-pattog, kotyog-motyog, csillog-villog, tesz-vez, szedett-vedett, ken-fen, sűrög-forog, locsog-fecseg > locsi-fecsi, dűl-fűl, lőt-fut, sűr-rí, sűrás-rívás, ia-fia, ágas-bogas (~ murt. ágal-bogal), ázik-fázik, irkál-firkál* jne.

Myös rakenteeltaan höllien rinnasteisten yhdyssanojen joukosta löytyy sellaisia, joille yllä nähtävät äänteelliset vastaavuudet ovat vielä jokseenkin luonteenomaisia, joskin niiden muodostumisessa toistensa kanssa synonyymi-, antonyymi- tai muunlaisessa loogisessa yhteydessä olevat merkitykset sekä rytmi näyttelevät jo äännekorrelaatioita suurempaa osaa. Rytmii syntyy komponenttien samasta tavumäärästä ja kongruenssista eli samoista päätteistä. Monta kertaa ikään kuin kongruenssin ja ajatusten vaikutuksesta nähdään alku-

osien pitävän yhtä. Ks. esim. *szánt-vet, híz-von, szegről-végről, ad-vezs, hányja-veti, tűzön-vízen, süt-főz, sül-fő* (~ murt. *sül-föl*), *térül-fordul, jön-megy, jár-kei, él-hal, ötöl-hatol, eszik-iszik, ég (és) föld, nyakra-főre, árkon-bokron* (túl) jne.

Eräät nominijohdannaiset samoista verbiyhdistyksistä ovat jo varsinaisia rinnasteisia yhdyssanoja, mikä näkyy oikeinkirjoituksesta, taivutuksesta jne. Ks. esim. *szántóvető, adóvevő, járókelő, huzavona* jne.

Vastineita löytyy runsaasti suomen osalta. Äännekorrelaatioista C_1V- : C_2V- -tyyppi on yleisin, mutta myös vokaali- ja konsonanttilun vastaavuus on mahdollista. Lisäksi unkarissa lähes tuntematon V_1C- : V_2C- -vastaavuus on jonkin verran edustettuna suomessa.

Unkarilaisten varsinaisten kaksoissanujen vastineena voidaan pitää seuraavia ilmauksia: *satikuti, höykynköykyn, hőlökyn kölökyn* (*kölökynpä kölökyn*), *hissun kissun, hyrskyn myrskyn, suti puti, sotta pytty, suttu pytty, hölynpöly, suin päin, nurin päin, hullerin pallerin, hulivili, yllin kyllin* jne.

Myös milloin enemmän unkarilaisia varsinaisia kaksoissanuja, milloin taas pseudokaksoissanuja tai rakenteeltaan höllää rinnasteisia yhdyssanoja vastaavia yhdistyksiä (asyndeettisiä tai polysyndeettisiä paratagmoja, verbipareja, deverbialaisia nominipareja) löytyy jopa oletettua enemmän suomesta. Rajanveto osoittautuu jälleen kerran vaikeaksi, suoraan sanoen mahdottomaksi. Näyttää siltä, että ääni-ilmiöitä tai niiden sävyttämiä erilaisia liikkeitä kuvaavista onomatopoeettisista tai deskriptiivisistä verbeistä tai niiden nominijohdannaisista koostuvat parit ovat vielä jokseenkin lähellä varsinaisia kaksoissanuja. Komponentit ovat toistensa synonyymejä. Kokonaisuuden merkitys ei eroa oleellisesti jäsenten merkityksistä, mutta voimakkaan äännekorrelaation johdosta siinä on paljon dynamiikkaa, liikkuvuutta. *Nitisee ja natisee* -tyypissä kuvataan todellisuutta, sen ääniä ja liikkeitä yhdistämällä niiden – siis saman prosessin – eri vaiheita. Tässä *hulisee ja pulisee* -tyypissä jäsenten merkityksillä on yhteisten lisäksi eroaviakin komponentteja. Siksi todellisuuden, sen äänien ja liikkeiden kuva syntyy ikään kuin kahdesta näkökulmasta. Kokonaisuus rakentuu hyvin vaikuttavasti erilaisuuden ja samanlaisuuden yhteensulautumisen tietä. *Hulisee ja pulisee* -tyypisiin yhdistyksiin sisältyy paljon leikillisyyttä ja muuta tehostusta, niiden tyyliarvo on korkea. Ks. esim. *piika pyörii ja hyörii kuin tuulessa* –

kärpästen hörinä ja pörinä – hulisi ja pulisi kaikissa metsiköissä – lapset leikkivät hyppiä ja pomppia – kuului vierasta molotusta ja polotusta – hevonen korskuu ja pärskyy ~ korskahtelee ja pärskähtelee – kiljuen parkuen – kirkuen parkuen – vieraat sorisivat ja porisivat – hän sihahti ja pihahti kerran – hän suutahti ja pihahti jotakin – laiva sätki ja potki – sairras reuhasi ja peuhasi – ukko rötki ja pöhki – hän rupatteli ja pupatteli – räyhätä ja peuhata humalapäissään – riekuen parkuen – hän tuhisi ja puhisi nukkuessaan ~ hän tuhki ja puhki ~ hän tuhahteli ja puhahteli – hän tuhahteli ja puuskahteli – lapsi teuhaa ja peuhaa – tiuku helähtää ja kilahtaa – mikä helisee ja kalisee? – sänky vikisee ja kitisee – vene natisi ja kitisi joka liitoksestaan – ruostunut lukko särähteli ja kirahteli – päre sipristeli ja kipristeli – varis räkätti ja käkätti – pöheiköstä kuului kuhinaa ja supinaa – rakastavaiset lirputtivat ja sirputtivat – laiva hytkii ja sytkii – tyttö tirskahteli ja sirkahteli – Närhi-Usko humisi ja sumusi kaupunkipaikassa – vesi lensi niin että vinkui ja sinkui – juna saapuu puhkuen ja sihisten – mukava kutina ja mutina kävi – kuuleeko kurinaa ja murinaa – hän römisee ja mörisee kuin vaskihärkä – kasakat lopittivat ja molittivat paljon – mies mökelsi ja tokersi – makkara sihisi ja tirisi – tuuli pärisi ja tärisi – koko juttu oli pelkkää päätöntä kohua ja tohua – he pärskivät ja tyrskivät kuin tyhmit ankat – metsässä kuiskahtelee ja hiiskahtelee – härkä kiljuu ja hinkuu kimeällä kurkulla – alkaa kahina ja härinä – ukko söpötti ja höpisi epäselviä sanoja – kalina ja hälinä – metsässä vilahtelee ja häilähtelee – lähteä riehumaan ja liehumaan – hän halusi rutistaa ja lutistaa jokaisen heistä – noitien häkätys ja räkätys – ajatukset kuohuvat ja riehuvat – lokit parkuivat ja räikyivät – paikalle kerääntyä kaiken maailman rappareita ja hamppareita – poika hinkui ja vinkui uutta kitaraa – alkoi hilske ja vilske – hiiden liekki... läikehtevi, väikehtivi – setvitään ja vatvotaan jne.

Jäsenten alkukonsonanttien korrelaatiot (*hyrskyn myrskyn* -tyyppiäkin koskien) näyttävät seuraavilta:

toisen ensim- mäisen	jäsenen alkukonsonantti								
k	p	t		m		s	h	r	
h	p		k	m	v	s		r	
r	p		k	m			h		l
s	p	t	k		v		h		
m	p	t						r	
p		t		m				r	
t	p					s			
l					v	s			
v			k			s	h		
n	p		k						

Näistä vain *k-p*, *k-t*, *k-m*; *h-p*, *h-m*, *l-v*, *l-s*; *r-l*; *s-p*; *n-k* eivät ole resiprookkikorrelaatioita. Muiden järjestys on vaihdettavissa, esim *t-p*, *p-t*, mutta vaihdettavuus koskee vain harvoin samoja verbejä, nominijohdannaisia jne. *he polittivat ja molittivat – alkoi vieraiden molotus ja polotus* ovat todella harvinaisia poikkeuksia. Kyseiset paratagmat, verbi- ja adverbiparit jne. ovat yleensä tietyssä järjestyksessä kiteytyneitä. Se selittyy siitä, että yhteiselle merkityspohjalle rakentuvista verbeistä yleensä ensimmäinen edustaa vähemmän intensiivistä, joskus vähemmän pejoratiivista tai jollakin tavalla yksinkertaisempaa lähestymistä kuvattavaan. Minun tutkimistani 60:stä verbiparista 44 (= 73,33%) vastasi tätä oletusta, 12 (= 20%) vastusti ja 4 (= 6,67%) osoittautui neutraaliseksi. Tietysti äännekorrelaatioita olisi tutkittava useammistakin näkökulmista. Joka tapauksessa voidaan todeta *h*:n viihtyvän enemmän ensimmäisen jäsenen alkukonsonanttina, *p*:n, *t*:n ja *m*:n taas toisen jäsenen alkukonsonanttina, *k*, *r*, ja *s* tuntuvat neutraalisemmilta tältä kannalta. *p*:n ylivoimainen ja *m*:n tasaisempi suosio toisen jäsenen alkukonsonanttina vastaa unkarin käytäntöä (sikäli kun *p* vertautuu unkarin *b*:hen). Muunnelmien tasainen jakautuminen resiprookkimahdollisuuksineen johtuu mitä todennäköisimmin suomen konsonantistosta eli konsonanttien lukumäärästä. Asian yhteydessä on kiinnitettävä huomiota eri äänten onomatopoeettis-deskriptiivisarvoon. Ks. esim. *k*:n, *h*:n ja *r*:n tiheää esiintymistä sekä *j*:n erityis-asemaa tässä sanastonosassa. Ks. Antti Iivosen (1985) artikkeli *h*:n

aseman dynaamisuudesta suomen fonologisessa järjestelmässä. *h* on korvannut tiettyjä äänteitä... *h*:n diakroniset sukulaissegmentit ovat *s, š, č, z, k, p, Ø*. (Ks. lisäksi Leskinen 1993, 87–124.) Unkarista *j*-puuttuu yhtä sanavartaloa (*jajgat, jajveszékel*) lukuunottamatta tässä funktiossa. *j*:n asema on toisenlainen suomessa (ks. Saarinen-Labádi 1990, 205). Samalla *j* ei asetu vastaan muille konsonanteille tässä funktiossaan, siksi se loistaa poissaolollaan näiden *römisee ja mörisee*- tyyppisten verbiparien jne. joukossa. Konsonanttikorrelaatioiden tutkimus on suoritettava yhdessä ensimmäisen tavun vokaalin (ja tarpeen vaatiessa myös seuraavien äänten) kanssa. Ensimmäisen tavun vokaalin *i, u* ja *ui* on eniten käytetty, mutta myös *ö, o, ä, a* sekä *yö, äi, eu* ovat saaneet edustuksensa. Vain *e*:n käyttöä voi sanoa mitättömäksi.

On todettu useaan otteeseen, että näissä rinnasteisyhdistyksissä vaikuttaa voimakas pyrkimys siihen, että toinen jäsen olisi ensimmäistä soinnikkaampi tai muulla tavoin raskaampi. (Ks. Sz. Nagy 1986, 413; Pulkkinen 1966a, 151.) Olen käynyt läpi sekä *hissun kissun* -tyyppiset kaksoisadverbit että *hyörii ja pyörii ~ hyörien pyörien* -tyyppiset ilmaukset. Suurin piirtein puolet kyseisistä adverbeista ei vastaa soinnikkuusvaatimusta – ei komponenttien alkukonsonantteihin eikä vokaaleihin nähden.

Mitä tulee minun tutkimiin verbipareihin jne. niiden soveltuvista 36:sta konsonanttikorrelaatiosta 12 (= 33,33%) täyttävät soinnikkuusvaatimuksen konsonanttivastaavuudesta johtuen, esim. *kutina-mutina, kuhina-supina, kuohuvat-riehuvat* jne. 6:ssa tapauksessa (= 16,67%) alkukonsonantteina nähdään soinnikkuudeltaan samanarvoiset konsonantit. Noin puolet näiden *k-p, t-p, k-t, p-t, s-h, r-l* muunnelmien toteutuksista näyttää täyttävän soinnikkuusvaatimuksen vokaalien avulla, esim. *kiljuen parkuen, kirkuen parkuen, korskuu ja pärskyy* jne. Mutta *tuhisi ja puhisi, tuhkii ja puhkii* jne. -parien tapauksessa vokaaleista ei ole ratkaisun avaimeksi. 18:ssa muunnelmassa (= 50%) ensimmäisen komponentin alkukonsonantti on jälkikomponentin alkukonsonanttia soinnikkaampi. Ne ovat: *h-p, r-p, s-p, m-p, n-p, h-k, r-k, s-k, n-k, v-k, r-h, v-h, s-t, m-t, l-s, v-s, r-m, l-m*. Vain noin kuudennes näiden muunnelmien toteutuksista näyttää täyttävän soinnikkuusvaatimuksen vokaalin avulla, esim. *helinä-kalina, vilahtelee-häilähtelee* jne. Muissa tapauksissa vokaa-litkaan eivät ole „avuksi”, esim. *sorisi-porisi, röhkii-pöhkii, räkätti-*

käkätti, vikisee-kitisee, römisee-mörisee, sirisee-tirisee jne. näin olen todettava, että soinnikkuus ei näyttele niin suurta roolia koossa pitävänä voimana kuin on oletettu. Joka tapauksessa *p:n* suosio toisen komponentin alkukonsonanttina korostuu jälleen kerran. Samalla melko suurella todennäköisyydellä muodostuu käsitys, että myös *k:n* ja *t:n* ym. „toiseus” sopii kyseisten yhteysten aikaansaamiseen. Näiden konsonanttien ekspressiivi-arvo on korkea. (Ks. Saari-
nen–Labádi 1990, 193–197; Heikkinen 1990, 99.) Niitä on totuttu käyttämään affektiivisuutta vaativissa tehtävissä. Ei myöskään saa unohtaa komponenttien merkitysten antamaa mahdollisuutta ilmaista eroa.

Näissä yhteyksissä komponentteina esiintyvät sanat ovat harvoin yksinäisiä susia. Ne kuuluvat erilaisiin sarjoihin, jotka ovat itse erilaisissa yhteyksissä keskenään. Ks. esim. *sirisi ja tirisi : sirisi – sorisi – surisi – särisi* sekä *sirisi – kirisi – tirisi – virisi*. Komponenttien liittyessä yhteen myös nämä virtuaaliset assosiaatiokentät törmäävät toisiinsa.

(Mainittakoon muutama esimerkki muistakin – indoeurooppalaisista – kielistä. Ks. esim. ruots. *en vät sko tasslar-passlar* ’märkä kenkä hiipii lotisee’, *de hamra och bulta* ’ne nakuttavat ja koputtavat’, *härs och tvärs ~ kors och tvärs* ’ristiin rastiin’, *leva i sus och dus* ’elää riehuten’ jne.; engl. *hurly-burly* ’meteli, sekamelska’, *hustle and bustle* ’hyörinä ja pyörinä, holus-bolus ’yhdellä kertaa’, *titbit* ’herkkupala’, *Pooh-bah* ’virkojen tärkeilevä haalija, isokenkäinen’, *whoopee* ’jippii, ilonpito’, *namby-pamby* ’tunteellinen’, *roly-poly* ’puulea, pyöreä’, *boogie-woogie, tootsy-wootsy* (Am.) ’muruse-
ni’, *nitwit* ’pölkky-pää’, *hurdygurdy* ’kampiluuttu’, *hobgoblin* ’peikko; mörkö, pöpö’, *the nitty-gritty* ’asian ydin’, *hurry-scurry* ’kiireinen, hätäinen, sekamelskainen’, *harum-scarum* ’hurjapää, ajattelematon’, *whipper snapper* ’näsäviisas poika t. tyttö, nulikka’, *helter-sclter* ’ylösalaisin, mullin mallin, päätäpahkaa’, *hootchie-cootchie* (Am.) ’napatanssijatar’, *razzle-dazzle* ’tohina, hulina’, *humpty-dumpty* ’tyllerö, paksukainen’, *rum-dum* ’typerä, nuija, doku’, *rag-tag ~ raggie-taggle* ’repaleinen, resuinen... roskaväki, pohjasakka’, *pell-mell* ’suin päin, päätäpahkaa’, *mumbojumbo* ’taikaesine, loitsuluku, hälynpöly’, *heebie-jeebies* ’hermot, hermostuneisuus, väristykset, inho’ jne.)

3.3. Myös unkarin V- : CV- (*irgum-burgum, ágas-bogas*) -tyypin vastineita löytyy suomesta. Esim. *yllin kyllin* on verrattavissa unkarilaisiin varsinaisiin kaksoissanoihin. Löytyy paratagmoja, verbipareja jne., jotka niin kuin edellä mainitut tyypit *pihisee ja puhisee, hulisee ja pulisee* ovat unkarilaisten varsinaisten- ja pseudokaksoissanonjen välimailla: yhteinen merkityspohja ja akustinen vastaavuus yhdessä esiintyvät yhdistyksen koossa pitävänä voimana. Ks. esim. *kävi siinä ähinä ja puhina, ähkien puhkuen, ähkyen puhkuen, hän ähisee ja puhisee kiukusta, hän uhisi ja puhisi juostessaan, hän uhkui ja puhkui tarmoa, uhaten paraten, yleten paraten, hän yskii ja pärskii kovasti, hän yskii ja tirskuu lakkaamatta, hän urisi ja murisi, hän örisi ja mörisi jotakin käsittämätöntä, hän ahmi ja kahmi kaiken itselleen, ärjyen ja karjuen, kaikki katajapehkot äyskiväiset, räyskiväiset* jne.

Kyseessä on pieni ryhmä, ja se muistuttaa edellistä. Lienee syytä puhua jälleen kerran *p:n* ylivoimasta toisen jäsenen alkukonsonanttina, mutta muutkin konsonantit voivat tulla käyttöön – ainakin periaattessa. Kovin paljon mahdollisuuksia ei ole, koska vokaalialkuisia onomatopoeettis-deskriptiivisiä verbejä on suhteellisen vähän. (Asian laita lienee samoin useammassa muissakin kielissä, mikä on ymmärrettävä pelkästään tilastollisistakin syistä: vokaaleja on konsonantteja vähemmän. Ks. silti esim. engl. *argy-bargy* 'väittäely, tora', *itty-bitty itsy-bitsy* 'pienen pieni', *upsy-daisy* 'hupsis(ta)', *eager-beaver* 'yli-innokas henkilö'. Ruotsin *i ur och skur* on unkarin pseudokaksoissanonjen vastine.)

3.4. V_1C- : V_2C- -tyyppi on käytännöllisesti katsoen tuntematon unkarin varsinaisten kaksoissanonjen joukossa. Sz. Nagy tietää vain yhden poikkeuksen: *ice-uca*. Niitä on suomessakin vähän. Tyylipuhuttain esimerkkeinä voidaan mainita vain muutama tapaus, esim. *poika ärisi ja örisi, hyttynen inisi ja ynisi katon rajassa, naiset ahersivat ja uhersivat salaa miehiltä kahvin juonnissa* jne.

3.5. Akustisen yhteyden merkitys koossa pitävänä voimana vähennee sitä myöten, mitä enemmän roolia on komponenttien merkityksillä, niiden keskinäisellä suhteella sekä tietenkin sillä, missä määrin kokonaisuuden merkitys on erkaantunut yhdysosien merkityksistä. Hadrovicsin mukaan merkityksen kehitys kulkee yleisempään suun-

taan (Hadrovics 1992, 92). On asia erikseen, onko kyseessä asyn-
deettinen tai polysyndeettinen rinnastus. Sidesanojen tai muiden ko-
pulatiivikeinojen käyttö tai käyttämättä jättäminen on kartoit-
tettavissa hyvin morfologis-syntaktiselta kannalta (ks. Pulkkinen
1966a), mutta asiaa voi tutkia toisestakin näkökulmasta. Sidesanat-
tomien rinnasteisyhdistysten rytmi on melkein aina täydellinen,
kopulatiivikonjunktio toimii akselina. Näin ollen se ei välttämättä
rajoita äänneoppositon tehoa. Kieltoisanan sekä *-kin* ja harvemmin *-
kaan*, *-kään* liitepartikkelien käyttö kopulatiivisesti (Ks. Pulkkinen
1966b) näyttää heikentävän äänneoppositioiden voimaa. Samalla
liitepartikkelit voivat lisätä kongruenssia ja sen kautta rytmistä tasa-
painoa. Joka tapauksessa komponenttien merkityssuhteiden ollessa
etualalla rinnastuksen varmistus voi siirtyä jäsenten loppuosaan,
minkä seurauksena sijapäätteiden, partikkelien roolipaino kasvaa.
Äänneoppositiot jäävät vähemmälle, mutta ne eivät tunnu katoavan
kokonaan. Hadrovics lienee oikeassa todetessaan (id. 76), että
yhteensointuvilla sanoilla taitaa olla taipumus vetää toisiaan puo-
leensa. Myös suomen materiaali saa siitä vakuuttuneeksi.

Melko suuri osa Rapolan, Pulkkinen ja muiden tutkimista para-
tagmoista vastaa unkarin pseudokaksoissanoja: niiden molemmat
komponentit ovat muodoltaan ja merkitykseltään itsenäisiä sanoja,
mutta ne näyttävät noudattavan varsinaisten kaksoissanonjen muo-
dostumiselle ominaisia akustisia sääntöjä *nipin napin*, *nitisee
natisee* jne.- mallien mukaan. Ks. esim. *syyttä suotta*, *riistäen
raastaen*, *kiertäen kaartaen – loistaen ja paistaen*, *tihrailli js
puuhaili*, *halailtiin ja pussailtiin*, *luina puina – ummet ja lammet*,
eläen palaen, *ehdoin tahdoin – kraatari aistoilee ja uumoilee
kaikenlaisia asioita*, *elellä ja oleilla* jne.

Materiaalin suurempi osa vastaa unkarin rakenteeltaan hölliä rin-
nasteisia yhdyssanoja. Tekisi mieli nimittää niitä akustisesti heik-
koimmiten yhteensointuviksi paratagmoiksi. Nekään eivät ole vailla
alkusointua ja muita äännekorrelaatioita, mutta niiden voima on sel-
västi heikentynyt, esim. vokaalivastaavuudet alkusoinnun yhtey-
dessä eivät ole säännöllisiä tai pelkän alkusoinnun lisäksi muuta
vastaavuutta ei löydy. Rapola, Pulkkinen ym. puhuvat soinnun
tavoittelusta (Rapola 1961, 81; Pulkkinen 1966a, 285 jne.). Itse ko-
rostaisten käsitteiden ja merkitysten liittoa, kokonaisuuden uuttaa
tasa, jonka valossa äännemuodotkin tuntuvat vastaavan toisiaan.

Ks. esim. *tuulet tyynet, kotinsa kontunsa, suuton sanaton – kesät talvet, hyvänsä pahansa, silmät korvat – yltä päältä, ikänsä päivänsä – unetta äänettä* jne. Samoin unkarin *mi tūrés tagadás, ötöl-hatol, hegyen-völgyön* jne.

3.6. Myöskään sanojen rinnastus kieltolauseessa ei ole vailla alkusointua tai muuta äänteellistä vastaavuutta. Ks. esim. unk. *nem mondott se bűt, se bāt ~ ei sanonut uuta ei aata/ei iitä ei aata/ei iitä ei äätä; se ize, se bűze 'ei makua ei lemua' ~ ei muotoa ei makua; se hús, se hal ~ se ei maistu lihalle ei kalalle/ei lihalle ei liemelle; se kutyája, se macskája ~ ei kattia ei koiria, ei lasta ei lammasta, ei varsaa ei vasikkaa; se hire, se hamva ~ ei kuulu ei hiilu, se eleje, se vége ~ ei alkua ei loppua, ei äärtä ei määrää; se éjjele, se nappala ~ ei yön lepoa (ei) päivän rauhaa, ei yötä ei päivää, ei öin ei päivin; se lát, se hall/se hall, se lát ~ ei kuule ei näe; se fűle, se farka ~ ei päätä ei häntää, ei päätä ei perää; se pénz, se posztó ~ ei rahaa ei ruokaa; se ki, se be ~ ei ulos ei sisään; se előre, se hátra; ei edes ei taas* jne.

Pulkkisen laskelmien mukaan substantiivien rinnastuksista (142 kpl) alkusointua esiintyy 76:ssa tapauksessa ja muuta äänteellistä vastaavuutta 19:ssä (Pulkkinen 1966a, 285). Verbirinnastuksia on huomattavasti vähemmän (45-50). Vain muutama verbiparatagma kuuluu *pihisee ja puhisee* jne. -tyyppisten piiriin. Ks. esim. *ei kuurra ei kaarra, ei kuulu ei hiilu, et tuhkinut et puhkinut, ei ukon urinaa ei lapsen parinaa*. Näissä rinnastuksissa kieltosanan toisto ja samat päätetet ovat koordinaattoreina. (Termin käyttökelpoisuudesta ks. R. Tuomikoski 1969, 200.) Kaksinkertaisen kongruenssin vaikutuksesta jäsenten äänemuodotkin tuntuvat yhtäpitävämmiltä. Samalla kieltosanan toisto korostaa enemmän rinnakkaisuutta kuin yhteenkuuluvuutta. Näin ollen komposition jäsenet eivät muodosta yhdysanankaltaista kokonaisuutta, joskin ne ilmaisevat saman asian kaksi puolta, kaksi aspektia.

Summa summarum

En rohkene tehdä kaikenkattavia – kielitiedettä järjestyttäviä – johdopäätöksiä. Tutimukseni vain vahvistanee käsitystä, että liian tiukkaa rajaa sanaliittojen ja yhdyssanojen väliin ei voi eikä saakaan vetää. Esim. Ranskassa on hyväksytty *synapsie*-kategoria sanaliittojen ja yhdyssanojen välimaihin. (Ks. Dubois, Jean: Dictionnaire de la linguistique Larousse, Paris 1973, 294–295.) Rapola, Pulkkinen, Hakulinen ym. liikkuvat samoilla vesillä, vain yhtenäisestä termistä ei ole sovittu.

Esittämäni vertailuerytykset luonevat lisävaloa prosessiin, joihin eräät lauseessa peräkkäin olevat sanat osallistuvat kulkiessaan kohti tiiviimpää yhteyttä. Rinnasteisten yhdyssanojen muodostumisessa äännekorrelaatiot näyttelevät tärkeää, mutta painoarvoltaan vaihtelevaa osaa. Siksi niiden aikaisempaa perinpohjaisempi tutkimus on tarpeen. Unkarin varsinaisten- ja pseudokaksoissanojen ja niiden muunkielisten vastineiden tutkimisessa on lähdeittävä komponenttien ekspressiivisyydestä. Niin kuin Sirkka Saarisen kanssa olemme jo useaan otteeseen korostaneet, eri äänneiden ekspressiiviarvot ovat kiinni toisaalta äänneiden omasta luonteesta, toisaalta kyseistä kieltä puhuvien konventiosta, joka taas on kytkettävissä omaan äännejärjestelmään ja sen sisäisiin suhteisiin (Saarinen–Labádi 1990, 196). Useampien kielten vertailu voi auttaa äänneiden luonteen suhteellisen objektiivisessa kartoittamisessa ja samalla äänneiden eri kielille luonteenomaisten ekspressiivipiirteiden etsimisessä. On syytä etsiä universaaleja myös näiden käyttömahdollisuuksista. Esim. *i-a*, *i-o*-vastaavuudet ja *p*, *b*, *m* ja *v*, *f* konsonanttien rooli on todistettavissa useammista kielistä yllä mainittujen kaksoissanojen rakentamisessa. Samoin näiden rinnasteisyhdistysten tasainen rytmi ja samoissa raameissa horjuva painotus sekä usein esiintyvä leikkisä tunnelma ovat samantapaisia. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota äännevastaavuuksien ja kongruenssin suhteeseen.

Rinnasteisyhdistyksistä puhuttaessa on totuttu siihen, että niitä pidetään ikivanhoina. Niiden yhteydessä on puhuttu milloin löpötelystä, milloin eepisistä esitystavasta (Pais 1951, 153). En ryhdy väittelemään kummastakaan kannanotosta. Mainitsisin kuitenkin Virginia Woolfin *To the Lighthouse* (1927) romaanin, josta olen poiminut runsaasti esimerkkejä. Ne eivät ole pelkkiä koristeita. Ne ovat tajunnan virtaa kuvaavan kielikuvaverkoston kiinnekohtia. Sa-

moin on asian laita unkarilaisten András Sütön (s. 1927) tai vaikka Péter Esterházy (s. 1950) teoksissa.

Heikki Leskinen kysyi muutama vuosi sitten: Vieläkö nuoret *nurisevat*? (Vir. 95 [1991], 355–371.) Itse asetin toisenkin kysymyksen: Vieläkö *pojat hinkuvat ja vinkuvat uutta kitaraa*? Vastaukseni on kyllä. Lukiessani Hesaria noin puolen vuoden ajan myös tätä kysymystä silmällä pitäen olen tullut vakuuttuneeksi siitä. *Nitisee ja natisee, hyörii ja pyörii* -tyyppisten rinnasteisyhdistysten käyttö, niiden suosio saattaa tosin vaihdella, silti ne tuskin katoavat kielestä kuin kielestä. *Ei pidä huokailla ja hakeilla* – lukee Parnassossa (1994/3, 35). Siis uusiakin syntyneä lisää.

Kirjallisuus

- Hadrovics, László: Magyar történeti jelentéstan. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- Hakulinen, Lauri: Suomen kielen rakenne ja kehitys (Neljäs, korjattu ja lisätty painos). Otava, Keuruu, 1979.
- Iivonen, Antti: /h/:n aseman dynaamisuudesta suomen fonologisessa järjestelmässä. *Virittäjä* 85 (1981): 125–136.
- Ikola, Osmo: Sanojen yhdistäminen. In: *Nykysuomen käsikirja*. Toim. Ikola, Weilin + Göös, Espoo, 1986.
- Itkonen, Erkki: *Kieli ja tutkimus*. WSOY, Helsinki, 1966.
- Kalliokoski, Jyrkki: Tautologinen rinnastus. *Virittäjä* 94 (1990): 180–195.
- Karácsony, Sándor: *A magyar észjárás*. Magvető Kiadó, Budapest, 1985 (1939).
- Kádár, György: Rinnastava ajattelutapa unkarin ja suomen kielessä. Tampereen yliopiston Kielitieteen laitos, Vaasa, 1992.
- Leskinen, Heikki: Vieläkö nuoret *nurisevat*? *Virittäjä* 95 (1991): 355–371.
- *Quantitative Untersuchung der Expressiven Lexik im Finnischen FUF 51* (1993): 87–124.
- B. Lőrinczy, Éva: *A szóösszetétel*. In: *A magyar nyelv rendszere I*. Toim. Tompa, József. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.

- Sz. Nagy Irma: Ikerszavaink sajátos jellemzői. MNy. 82 (1986): 408–415.
- Pais, Dezső: Kérdések és szempontok a szóösszetételek vizsgálatához. MNy. 48 (1951): 135–154.
- Papp, István: Unkarin kielen rakenne. Lauserakenne. Virittäjä 68 (1964): 129–134.
- Penttilä, Aarni: Suomen kielioppi. WSOY 1957. Porvoo.
- Pulkkinen, Paavo (a): Asyndeettinen rinnastus suomen kielessä. SKS Seuran Tomituksia 281. Helsinki 1966.
- (b): Orallakin ongellakin. Virittäjä 70 (1966): 29–36.
- (c): Itämerensuomalaisten kielten koordinaatiosta. Virittäjä 1966: 333–337.
- (d): *ja* adverbina myös. SUST 150 (1973): 284–291.
- Rapola, Martti: Pipliasuomen parataktinen tasapaino. Kalevalaseuran Vuosikirja 41 (1961): 67–90.
- Saukkonen, Pauli: Suomen kielen yhdyssanojen rakenne. SUST 150 (1973): 332–340.
- Saarinen, Sirkka–Labádi, Gizella: Magyar és finn hangutánzó-hangfestő igék. MNy. 86 (1990): 192–209.
- Sivula, Jaakko: Deskriptiiviset sanat. In: Nykysuomen sanavarat. Toim. Vesikansa. WSOY, Juva, 1989.
- Tuomikoski, R.: Lauseiden ja rivikkeiden terminologiasta. Virittäjä 73 (1969): 62–68.
- Vesikansa, Jouko: Yhdyssanat. In: Nykysuomen sanavarat. Nykysuomen sanakirja. Päätoim. Matti Sadeniemi. WSOY, Porvoo–Helsinki, 1961.